

SFmania

Ghidul curiosului

LIMES
2018

- O „manie” înmugurită discret / 7
Un mic roi stelar / 9
Ce te faci cu musafirii? / 11
Anexionismul ca metodă / 12
„Ghetoizarea” ca metodă / 14
Naucinafantastika / 16
Complicații și complicități / 18
Realitatea „bate” teoria / 20
Așa de tânăr și deja fan?! / 22
O capcană aurită / 23
Mirajele utopiei / 25
Reflexe în oglinzi răsturnate / 28
Răsfățul și dezmățul traducerilor / 30
O „manie” relansată ofensiv / 32
Modă și model / 34
Niveluri de lectură / 36
Ce s-a crezut că se cuvine Cezarului / 39
Fandomiale / 43
Tot despre fandom / 46
„Seniorii Imaginației” / 48
Cititorul nostru cel de toate zilele / 52
Instituția antologiei / 56
La braconaj prin codrul des / 59
De la motocentauri la zeppeline / 63
Stația Europa / 66
Asocieri: *what for? why not?* / 69
O arhitectură a controverselor / 72
Alt miraj european: Eurocon / 75
Să ne amuzăm cu Kilgore Trout / 79
Măturica de praf / 82
Best-seller. În Balkania? / 85
Ușa din dos a palatului / 87
Telefonul fără fir / 90
Jocul cu miză mică / 94
Șansa eternei rescrieri / 96

- Pe românește, sau pe „limba globală”? / 100
 „Clasicism” în science-fiction / 103
 Canonul în schimbare / 107
 Pudibonderie și exhibiții / 110
 Între Perseide și Marele Meteorit / 113
 Jucării letale / 116
 Lumea tuturor și a lui Papură Vodă / 119
 O interpretare politică / 123
 Unde dai și unde crapă / 127
 Adio, Verne, bine-ai venit! / 130
 Mașinile timpului / 133
 Maladii moderne / 137
 Cazul Lovecraft / 140
 Sunt vampir, deci sunt legendă / 143
 O controversă estetică / 146
 Un „cult” al maestrilor? / 149
 Scrieri lezate de reguli absurde / 152
 Bătaie mare pe posesia inelelor / 155
 Martin versus Tolkien, sau Tolkien plus? / 158
 Tandemuri literare / 161
 Hai să profanăm morminte! / 165
 SF-ul și corectitudinea politică / 168
 Omida și fluturele / 172
 Cât de „uitați” sunt clasicii uitați? / 175
 O problemă de limbaj / 178
 Punk și cyberpunk / 181
 Alt înfloritor curent „defunct” / 184
 Anticipația în pribegie / 187
 „Seniorii” nu mor / 191
 Critici de pe margine / 193
 Apocalipsa marțiană / 196
 Cum l-am „pierdut” pe Vonnegut / 199
 ...Și cum l-am recâștigat / 201
 Origami / 204
 Premii și premii / 207
 Poarta cu sfinx / 210
 Ce ne învață Lem / 213

O „manie” înmugurită discret Și la noi, ca și pe alte meridiane ale globului, literatura pe care o numim astăzi *science-fiction* a apărut fără a avea o conștiință clară de gen, dar poate că nu fără sentimentul că spune lucruri deosebite de cele întâlnite în creația curentă a epocii. Primele texte cu caracter utopic-anticipativ le întâlnim în ultima treime a secolului al XIX-lea, când în Franța se dezvolta deja exploziv cariera impresionantă a lui Jules Verne. E riscant să afirmi că lucrările românești erau ecouri directe ale fanteziei celui denumit, cu admirație, „Maestrul din Amiens”, dar tot atât de riscant ar fi și să consideri că renumele său și chiar romanele de-ale lui Verne n-ar fi intrat și în spațiul danubiano-carpatic, într-o vreme când intelectualitatea noastră își făcea sistematic studiile la Paris, iar modelul cultural al Franței cucerea sufletele atât la Iași, cât și la București.

Cred că modelul francez a pătruns în povestirile noastre „viitoriste” mai degrabă dinspre politică decât dinspre literatură, în sensul că atât încercarea ucronică a lui Al. N. Dariu, *Finis Romaniae* (ce titlu provocator, încă la 1873!), cât și *Spiritele anului 3000* de Demetriu G. Ionescu (viitorul ministru Take Ionescu, care anunță și el, încă din 1875, o vocație politică, deocamdată tulbure și departe de linia conservatoare a carierei sale de mai târziu), lucrările acestea arată o influență puternică a socialismului utopic francez, făcut să triumfe măcar în republicile canonice de peste milenii.

De o conștiință a genului, așa cum o înțelegem astăzi, nu putem vorbi nici la autorii de la începutul secolului XX, cu toate că acum apar primele romane cu motive și situații dovedit SF: călătoria cosmică efectuată cu nave specializate, contactul cu ființe extraterestre, ciocniri catastrofale între diverse corpuri cerești, sau degradări ale vieții de pe Pământ în ideea unui viitor marcat de linia unei evoluții sumbre. Victor Anestin, care are meritul de a fi publicat cel dintâi roman SF românesc (*În anul 4000 sau O călătorie la Venus*, 1899), își poartă personajele pe

Libris
Respect pentru oameni și cărți

planeta pomenită în titlu pentru a ne propune o rasă a „venusienilor superiori”, fapte utopice eliberate de tarele fizice și morale ale omului pământean și ale societății noastre corupte, în vreme ce în romanul *O tragedie cerească* (1914) imaginează drama astronomică produsă de un corp ceresc năvălit printre planetele sistemului solar spre a spulbera, la rând, mai multe civilizații cosmice, între care, bineînțeles, și cea de pe Pământ. Ceva mai ponderat, Henric Stahl se mulțumea în romanul său din 1914, *Un român în Lună*, să-și trimită personajul într-o explorare cuminte pe satelitul natural al Pământului, dar autorul își depășește vocația de popularizator al unor fenomene aeronautice și astronomice prin faptul că în finalul aventurii sale închipuite introduce motivul relației cu un marșian comic ca alcătuire și manifestări, dar care se dorește tragic prin mesajul său interplanetar.

Felix Aderca, în schimb, autorul unui roman cu adevărat important, remarcabil inclusiv prin valoarea sa literară (*Orașele înecate*, 1932, devenit în edițiile sale de mai târziu *Orașele scufundate*), imaginează o situație mai complicată, deloc străină de unele teorii privind entropia universală și declinul inevitabil al sistemului solar în perspectiva unui viitor foarte îndepărtat. Cu Soarele aflat în pragul stingerii sale ca astru, Pământul e deja prea rece ca să mai poată menține viața la suprafață, iar ceea ce a mai rămas din civilizația umană s-a retras sub gheața oceanelor, în patru orașe artificiale, cu pereți de cristal. Degenerată până la pierderea actualelor sale forme somatice, omenirea își trăiește la modul derutat și deziluzionat starea bolnavă, în fond ultimele momente dinaintea stingerii universale, nu fără a mai încerca totuși o zvâcnire salvatoare, împărțită între refugiul spre miezul de foc al planetei și zborul către astre mai tinere și mai primitoare.

În romanul lui Aderca este ușor detectabilă influența altui mare campion al SF-ului mondial, H.G. Wells. Același Wells de care avea cunoștință și H. Stahl, din moment ce își înzestraseră „românul” trimis spre Lună cu un vehicul antigravitațional, propulsat cu o energie de felul „cavoritei” din *Primii oameni în Lună*, romanul clasicului englez. Dacă Stahl îl considera, totuși, pe Wells prea complex pentru ca literatura lui să fie înțeleasă și gustată de cititorii noștri de la începutul veacului XX, iată însă că peste puține decenii modelul wellsian putea să producă pe teren românesc o emulație demnă de toată atenția. În *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941), G. Călinescu nu ezita să plaseze

Orașele... lui Aderca în vârful valoric al unei opere ample, diverse ca tematică și cu o certă înclinație spre experimentul stilistic modern.

Un mic roi stelar Felix Aderca nu e singurul care cultivă în epocă (anii '30-'40) motive SF fără a le fi declarat astfel, din moment ce termenul însuși era încă într-o ezitantă „căutare de sine”, circulând deocamdată doar în publicațiile americane de specialitate, acolo unde se puneau bazele unei literaturi populare cu specific nou, dar de tradiție *pulp*. Ca multe alte cuvinte barbare, și *pulp* are mari șanse să intre în limba română așa cum l-au scris și îl rostesc anglo-saxonii, semnificând publicații ieftine, tipărite pe hârtie de proastă calitate, din categoria revistelor și cărților pe care le citești în tren, iar la coborâre le faci uitate pe banchetă. Dacă e să fim corecți, trebuie să recunosc că și noi am avut *pulp*-ul nostru, autentic românesc, cu care ultimii ani de regim ceaușist ne-au umplut bibliotecile: cărți tipărite pe hârtie de calitate a celei igienice, îngălbenită încă din fabrică, verzulie sau chiar de un maroniu fioros pentru ochiul obligat să se chinuie cu lectura textului imprimat pe astfel de suprafețe neprietenoase. Din păcate, în condițiile de sărăcie lucie de după 1980 nu doar ziarele și alte scrieri efemere au avut parte de un asemenea suport mizerabil, ci chiar și literatura de valoare, de felul celei pe care ai păstra-o cu plăcere în rafturi, și care te oripilează astăzi, în caz că o descoperi pe un suport material fărâmicios și cu paginile îngălbenite de jur-împrejur.

În fine, dintre asemenea pagini sortite unei grabnice pieiri a ieșit la iveală termenul generic *science fiction*, datorat îndeosebi lui Hugo Gernsbach. Asta înseamnă că las la o parte unele explorări filologice menite să-l găsească pe cine știe unde, în contexte întâmplătoare și irelevante, apărute anterior. Gernsbach este întemeietorul primelor reviste dedicate în mod special SF-ului. Într-o formulare inițială, genul acesta de lucrări a fost numit *scientifiction*, iar subtitlul numărului 1 din *Amazing Stories* (aprilie 1926) era chiar *The Magazine of Scientifiction*. Încurajat de această descoperire, Cornel Robu a încercat să-l resusciteze pentru noi într-un articol din 1979 (*Științificiune, științifictor*), dar ceea ce s-a reușit în cazul italienilor (*fantascienza*) nu prea avea șanse să se repete și pe teren morfo-lingvistic românesc. De altfel, și peste Ocean *science-fiction* urma să-l înlăture curând pe *scientifiction*, aplicându-se pe scrierile genului ca o emblemă ce durează și azi.

Numit în chip entuziast „părinte al SF-ului”, Hugo Gernsbach a fost învinuit de alții că ar fi înfundat genul, căruia îi găsisse un nume inspirat, într-un ghetou paraliterar, despărțindu-l categoric de literatura generală. Ambele aprecieri sunt exagerate și înclin să-i dau dreptate francezului Jacques Sadoul când afirmă că SF-ul anilor 1900-1920, exceptându-i pe Wells și pe Jack London, n-avea nimic de-a face cu literatura generală, ținea mai degrabă de romanul foileton și de scrierile populare de cel mai scăzut nivel. O asemenea origine umilă pare să se confirme și în cazul autorilor noștri din perioada începuturilor. Victor Anestin și-a publicat romanul *În anul 4000 sau O călătorie la Venus* în revista *Foiaia populară*, și abia edițiile târzii (Dacia, 1986 și Eagle Publishing House, 2010) îl vor promova, cu concursul exegetic al aceluiași Cornel Robu, în postura de precursor demn de a sta pe un raft. Și Aderca s-a arătat sensibil la publicarea în foileton, tipărind inițial fragmente din romanul său „viitorist” (termenul îl găsim la Călinescu, echivalent în epocă pentru încă nedepinsul SF) în *Realitatea ilustrată* din toamna anului 1932, cu titlul de curată literatură senzațională *X – O, romanul viitorului* și sub un pseudonim presupus comercial, Leone Palmantini. Abia în 1936 *Orașele înecate* s-au adunat sub copertele unui volum semnat de autor, într-o redactare mai îngrijită, cu alibiurile construcției bine formulate și pregătind textul definitiv din 1966: *Orașele scufundate*.

În jurul acestei scrieri de vârf pentru SF-ul românesc antebelic avem surpriza să descoperim roind alte câteva anticipații de tip senzațional, datorate unor autori mai degrabă veleitari decât realmente înzestrați cu talent literar. Alexandru Hertzog, de pildă, iarăși un foiletonist, dar publicând romanul *Dincolo de stele* și într-o versiune editorială, în 1943, pendulează între anticipația catastrofică și cea a explorărilor galactice, în căutare de civilizații extravagante. Al. Dem.-Colțești, în romanul *Pământul în flăcări!* (1936) anticipează tehnologii abracadabrante puse în slujba unei contrautopii schematice. Dorina V. Ienciu (*Cataclismul anului 2000*) și Ilie Ienea (*Ard luminile-n Vitol*) pompează în mitologia idealizantă a anticipațiilor lor convenționale fluxul unor exerciții lirico-metaforice, în speranța unei originalități improprii totuși genului SF. Există până și două poeme epopeice ale unui oarecare Cleant Spirescu (*Atlantis sau Epoca de aur*, 1929 și *Cosmos sau Cântarea stelelor*, 1935), distractive prin umorul involuntar al multor versuri, dar pe care SF-ul nu le poate revendica decât

cu statutul de curiozități criticabile. Toate acestea alcătuiesc un peisaj de fundal, pe care romanul lui Aderca are șansa de a-și pune în valoare în chip excelent calitățile.

Ce te faci cu musafirii? O situație interesantă a apărut odată cu explorările meticuloase ale lui Ion Hobana prin volumele unor scriitori recunoscuți de istoria literaturii române, dar pentru alte motive decât acela de a fi cultivat SF-ul. Până în 1969, când s-a publicat antologia intitulată *Vârsta de aur a anticipației românești*, singurul literat „clasic” despre care reușiserăm să aflăm că ne bântuia domeniul era Felix Aderca. Dintr-odată, însă, descopeream că și alți scriitori de profesie călcase pe terenul utopiei și al anticipației: nume sonore, precum poeții Tudor Arghezi, Ion Minulescu și Victor Eftimiu, prozatorii Gib I. Mihăescu, Cezar Petrescu și Victor Papilian, eseistul Ion Biberi și, *last but not least*, Mircea Eliade. Cartea lui Hobana, care a și fost încununată în anul următor cu un premiu al Uniunii Scriitorilor, prezenta câte un fragment ales din opera fiecăruia, propunând totodată interpretări menite să lumineze textele respective sub aspectul apartenenței lor la SF.

Aici, însă, din punct de vedere metodologic, începem să avem o problemă. Cei citați mai sus au creat, în mod incontestabil, o operă valorificată de istoria literaturii și – de ce să nu recunoaștem – cu destule cărți citibile în continuare, în ciuda faptului că gusturile de lectură se schimbă. Mulți dintre ei au publicat zeci de volume, pe subiecte diverse și adesea extrem de variate, inclusiv ca realizare stilistică. Un cercetător înzestrat cu răbdare și interes va putea găsi în ele și unele texte cu sunetul insolit al literaturii SF. Evident, altceva decât SF-ul primar, de o convenționalitate extremă – „știți, literatura aceea cu rachete, roboței, invenții năstrușnice”, cum îmi amintesc că s-a mai spus.

Între sutele de sonete produse de Victor Eftimiu există, într-adevăr, unul ce evocă un timp preistoric, când extraterestrii veneau pe Pământ cu rachetele și cu niște „sprintene elicoptere”, ca să vâneze mamuți, ori să-și petreacă „luna de miere” în ținuturi exotice. Dar poezia aceasta este o creație târzie, de prin anii '60 ai secolului trecut, când anticipația era deja lansată „oficial” și la noi (sub denumirea de „literatură științifico-fantastică”), iar ipoteza paleoastronautică circula în reviste precum *Știință și tehnică* și chiar în *Luceafărul*, unde își avea popularizatorul pasionat în Mihu Dragomir. Scrierile mai vechi nu conțin

asemenea acroșaje directe la tematica genului nostru. *Pour les connaisseurs*, cum spune francezul, ele înglobează motive SF, dar introduse – tot fără o conștiință de gen – în miezul unor situații de tip fantastic. Nu întâmplător asemenea lucrări pot fi interpretate și de pe versantul celălalt, al literaturii fantastice propriu-zise. Ori, ca să fiu și mai exact, în primul rând de pe o asemenea poziție, și abia apoi, printr-un studiu al reflexelor și ecurilor, într-o abordare cu caracter SF.

Astfel, născocirile lui Cezar Petrescu, bunăoară păpușile automate, vocea sintetică, ochiul reproducător de sunete din romanul *Baletul mecanic*, sunt anticipații tehnice lăsate să evolueze constant în regimul supranaturalului, iar mașinăria de tip perpetuum-mobile construită de Gib I. Mihăescu pentru personajul iubitor de himere din *Brațul Andromedei*, înainte de-a putea fi asimilată motivelor SF, ține de utopiile tehnologice cu caracter absurd. În câteva situații din antologia pomenită, Ion Hobana a fost nevoit să facă veritabile exerciții de abilitate pentru a ne convinge că unele scrieri fantastice alunecă și spre domeniul nostru, măcar prin aspectele interpretabile ale motivelor antrenate în construcția lor. Ce-ar fi să vedem în calitățile enigmaticului domn Damian din nuvela *De vorbă cu Necuratul* de Ion Minulescu (aspațialitatea, ubicuitatea și profetismul infailibil) doar niște aspecte ale unui „miraculos” științific, cu suport material? Ce-ar fi ca în situațiile de teleportare temporală și de invizibilizare apărute prin practici yoghine la Mircea Eliade, în *Noaptea la Serampore*, să vedem aceleași convenții care, la Wells, argumentate la fel de sumar, erau puse în seama Exploratorului Timpului și a lui Griffin din *Omul invizibil*? Tactica aceasta e, neîndoind, reducționistă, dar nu lipsită de sugestivitate.

Problema pe care o pomeneam mai sus este cea a anexionismului, a însușirii de texte și autori, fenomen pe care nu o dată l-au practicat și îl practică genurile mai noi în scopul credibilizării lor prin contribuții prestigioase, sustrase unor domenii deja constituite, cu fenomene proprii desfășurate pe o mai largă arie temporală. SF-ul nu face nici el excepție de la astfel de inițiative, iar fantasticul și utopia reprezintă pentru el, niște domenii proxime.

Anexionismul ca metodă Din ceea ce s-a numit „complex al originilor”, știm că un individ, o familie, un popor de dată recentă pot avea impresia că își sporesc prestigiul și cota de credibilitate prin asimilarea unei tradiții istorice. În acest efort motivat psihologic și

emoțional, nicio vecinătate cât de cât sugestivă nu rămâne neexplorată în scopuri anexioniste. Un arbore genealogic impresionant se crează astfel și prin eforturi proprii, și prin cele ale unor „înaintași” asumați, luați așadar de mână și trași mai mult sau mai puțin discret în curți străine.

Pentru SF sunt deja notorii câteva cazuri de exegeză ce uzează cu nonșalanță de metoda amintită, spre a da domeniului o largă extindere în timp și predecesori iluștri. Despre elvețianul Pierre Versins s-a vorbit – cu tot respectul cuvenit cuiva care și-a putut asuma scrierea unui tom de peste 1000 de pagini tipărite pe format mare, cu o bogată ilustrație, *Encyclopédie de l'utopie, des voyages extraordinaires et de la science-fiction*, carte apărută la Lausanne în 1972 – ca despre „reprezentantul cel mai competent al teoriei vechimii arhetipale” a genului. Cuvintele citate sunt ale lui Florin Manolescu și nu risc să le corectez decât printr-o precizare necesară: Versins nu prezenta acolo exclusiv SF-ul, ci un grup numeros de producții ce i se păreau înrudite, permițându-și să le trateze împreună sub o denumire pe care o considera suficient de largă și de acoperitoare, „conjectura rațională”. În ilustrarea acestei „conjecturi” în primul rând epice, nu neapărat literare, elvețianul folosea o listă cronologică absolut spectaculoasă, deschisă de *Epopoea lui Ghilgameș*, apărută în Mesopotamia cu circa 4000 de ani în urmă, continuată prin câțiva povestitori anonimi din Egiptul faraonic, prin *Odiseea* lui Homer, prin alți câțiva greci iluștri ai Antichității (Aristofan, Xenofon, Platon, bineînțeles, cu dialogurile unde pomenește de Atlantida), pentru ca în milenii de după Christos să fim martorii unei alerte înșiruii de utopii cu călători în insule necunoscute (Morus, Francis Bacon, Harrington, Swift și mulți alții), în Lună sau pe alte corpuri cerești (Francis Godwin, Cyrano de Bergerac etc.), asociindu-i din zbor și pe unii autori de talie monumentală, precum Dante, Cervantes, Voltaire.

Răsfățul mare începe de pe la 1800, cu *Frankenstein* de Mary Shelley, dar și cu utopiștii „practici”, ca să le spun așa celor care, impulsionați de ideile socialismului utopic ba francez, ba englez, riscău asemenea minunate proiecte sociale (de la *Icaria* lui Étienne Cabet, la *Vești de Nicăieri* de William Morris), unii dintre ei mai și pierzându-și vremea să le transforme în realitate într-o Americă a tuturor posibilităților, inclusiv a speranțelor de mai bine. Cu Verne și Wells ne apropiem de autorii pentru care SF-ul începe să devină însăși viața lor, iar de prin 1930 și până „la zi” (la ziua când pune punct final *Enciclopediei*

sale), Versins înscrie meticolos titluri de Olaf Stapledon, Heinlein, Asimov, Bradbury, Efremov, Lem și alții, între care la anul 1957 îl găsim pe un anume Făgărașu, reprezentând România cu *O iubire din anul 41.042*, încât nu ne e greu să vedem în el o anagramă a lui Sergiu Fărcășan.

Cum am precizat, Pierre Versins nu spune niciunde, direct, că face o exegeză a SF-ului, dar lasă totuși să se înțeleagă că, de la miturile antice la utopiile mai vechi sau mai recente, totul conduce spre „conjectura rațională” care la un moment dat a primit aspectul și denumirea ce ne interesează pe noi. Un alt studios al domeniului, belgianul Jacques van Herp, avea să dea însă curând, în lucrarea sa intitulată *Panorama de la science-fiction* (1975) interpretări neechivoce, din care rezultă că SF-ul nu este deloc un gen nou, aparte și independent, ci are însăși vechimea literaturii. Concepția aceasta exista, fără îndoială, și înainte de momentele publicării *Enciclopediei* și *Panoramei* pomenite aici, de vreme ce americanii, care au cu totul altă versiune asupra istoriei SF-ului, puteau deja să o ironizeze copios. Mă amuză și pe mine, la fel ca pe Florin Manolescu, care o citează în cartea sa *Literatura SF*, conferința din 1968 a lui C.M. Kornbluth, unde cei în căutare de vechi nume prestigioase printre așa-ziii strămoși ai SF-ului sunt văzuți jubilând la aflarea unui text cât de cât sugestiv în acest sens, încât „îl privesc ca pe o minoritate ce tremură și este persecutată, reclamă *Anschluss*-ul și procedează la anexa satira respectivă la SF”.

Am recitat de curând textul acelei conferințe și nu pot decât să regret că moartea prematură a lui Kornbluth ne privează de alte opinii ale unui autor și critic inteligent.

„Ghetoizarea” ca metodă Americanii sunt mândri de SF-ul lor, și așa spune că pe bună dreptate. Dincolo de faptul că ei scriu într-o limbă devenită universală, ca latina pentru mințile luminate din Evul Mediu, n-am auzit să existe vreo altă țară unde să se producă atâta SF pe bandă rulantă, să se publice anual câteva mii de cărți ale genului (unele noi, altele reeditate) și să se vândă cu sutele de mii și cu milioanele de exemplare, atât din librării cât și de pe Internet. Aflându-te într-o asemenea situație absolut privilegiată, presupun că e greu să-ți înfrângi un sentiment imperial care te poate face să crezi că tot ce e interesant și

valoros în lume pleacă de la tine. Tu ai inventat fiecare lucru și îi gospodărești pe scară amplă consecințele.

Concepției larg-istorice și neșovăitor anexioniste a europenilor față de gen, americanii îi opun așadar convingerea că SF-ul este o literatură foarte tânără, având înscrise în certificatul său de naștere date precise. Anul: 1926, locul: New York, atunci *când* și acolo *unde* a luat ființă *Amazing Stories*, prima revistă dedicată în mod special SF-ului, „oferindu-i astfel acestui gen literar o identitate și un parfum aparte” — cum spune profesorul și exegetul James E. Gunn într-o mai recentă încercare a sa de a panorama *Science fiction-ul în lume*. El pleacă, firește, de la convingerea populară că exact în momentul pomenit SF-ul și-a asumat „o identitate americană pe care și-a păstrat-o până în zilele noastre”. Chiar dacă recunoaște că și alții au merite în influențarea originilor lui, bunăoară europenii E.T.A. Hoffmann, Jules Verne, H.G. Wells, Mary Shelley, Kurd Lasswitz, ba chiar și unii americani din secolul al XIX-lea (Edgar Allan Poe, Nathaniel Hawthorne, plus alții mai puțin importanți, care „au scris povestiri și nuvele identificate astăzi drept science fiction”. Formularea e concesivă, dar ferm ancorată în prejudecată: „înainte de 1926, astfel de cărți erau considerate aventuri literare”, observă istoricul din Kansas, ceea ce înseamnă că ele trebuie lăsate pentru totdeauna în perimetrul literaturii generale, în vreme ce tradiția pornită de Hugo Gernsbach urmează să fie privită ca un produs special, de fabricație americană, răspândit treptat și pretutindeni în lume, din Europa Occidentală până în Extremul Orient.

Dacă aventura SF-ului nu mai este una literară, ci realizată strict în interiorul coordonatelor sale de gen, această situație generează două mentalități aparent divergente, complementare totuși. Conștientizarea faptului că scrii (ca scriitor specializat) sau citești (ca fan la fel de specializat) ceva cu totul aparte produce automat stimuli ai orgoliului, îndemnându-te să rămâi exclusiv pe acest teren stabil, comod, de monocultură, și să respingi influențele venite dinspre convențiile părăsitei literaturi generale, unde poți vedea factori de destabilizare și de „impurificare” a unui fond generic pe care tocmai ai început să-l consideri „pur”. Rezultatul practic al unui asemenea mod de gândire este închiderea într-o castă de „aleși” pe criterii de simpatii tematice și motivice. Lucrul nu pare să fie deranjant decât în clipa când observi că Țara Făgăduinței seamănă cu un ghetou, refugiu particular cu care nici

libris
Respect pentru oamenii și cărțile lor

literatura tradițională (*mainstream*), nu se arată dispusă să întrețină relații. Aici apare cea de-a doua mentalitate pomenită, și pe care o întâlnești chiar la unii scriitori americani din domeniu (la Ursula K. LeGuin, bunăoară): un fel de regret al celui nevoit să utilizeze exclusiv resursele „ghetoului”, fără să poată conta și pe recunoașterea confraternă a celor din afară.

Partea cea mai amuzantă a situației a sesizat-o Ovid S. Crohmălniceanu cu mulți ani în urmă. „Ghetoul SF”, observa el, cel puțin în varianta sa americană, nu e deloc inconfortabil și își extinde neîntrerupt limitele, așa că „plângerile” vin din partea unor ipocriți care, în realitate, se simt excelent în producția lor debordantă, în tirajele lor astronomice, în premiile specifice și în reacția entuziastă a unui număr substanțial de cititori specializați. James Gunn, în viziunea sa americanocentristă, are până la un punct dreptate când spune că „povestirile și romanele americane au inundat alte țări, mai ales în Europa, iar traducerile lor au creat impresia că singurul SF veritabil este cel american”. Absolutizând concluzia, ne putem imagina întreaga lume sefistă „ghetozată”, chiar dacă nu toate ghetourile ei arată la fel de prospere, ci fiecare după fațada și posibilitățile lui.

Naucinafantastika Așa cum se poate deduce cu ușurință, termenul este unul aparținând limbii ruse. El înseamnă *fantastic științific*, ceea ce pentru puriștii terminologiei reprezintă un nonsens, întrucât știința e una, iar fantasticul se adresează în cu totul alt chip intelectului omenesc. Fantasticul se bazează pe irațional, pe magie, pe mituri născocite, pe resursele minții noastre de a trăi și călători în imaginar. Or, știința explorează teme dictate de disciplinele „exacte”, căutând în ele soluții tehnologice menite să amelioreze civilizația materială a unei epoci. Fantasticul științific și-ar avea locul, eventual, acolo unde se prefigurează imagini ale progresului, ale unui viitor utopic, peste care roadele cunoașterii să se reverse ca dintr-un corn al abundenței, iar omul, folosindu-le, să fie cu adevărat mulțumit și fericit.

O anticipație, prin urmare, dar în sensul unor realități social-politice date. Oricât s-ar legăna americanii în iluzia că totul vine de la SF-ul lor aventuros și serializat, iată că influențe consistente apar și din altă direcție. La data când genul își afla, dincolo de Ocean, un nume și o

formulă, Konstantin Țiolkovski își scrisese deja nuvela de explorare cosmică *În afara Pământului* (1920), ca – de altfel – și Vladimir Obrucev, cel care în romanele *Plutonia* (1924) și *Țara lui Sannikov* (1926) dădea cunoștințelor sale paleontologice și antropologice o expresie plastică, trecându-le dintre abstracțiuni în domeniul reprezentărilor vii. Accept deocamdată să ocolesc lunga tradiție utopică a literaturii ruse, pe firul căreia îi găsim pe Cernișevski cu *Ce-i de făcut?* și chiar pe Dostoievski, cu povestirea *Visul unui om ridicol* – tradiție ce urcă prin Valeri Briusov (romanul *Republica Crucea Sudului*) spre mulți alți scriitori ruși din secolul XX, de la Alexei Tolstoi (*Aelita*) și Evgheni Zamiatin (celebra distopie *Noi*), până la Maiakovski și Mihail Bulgakov (cu *Ouăle fatale* și *Inimă de câine*). Din perspectiva prejudecăților americane, asemenea scrieri trebuie aruncate neîntârziat în curtea literaturii generale, nicidecum acceptate ca SF autentic. Dar pe Țiolkovski și Obrucev nu-i putem înghesui în această formulă, întrucât compunerile lor nu prea au de-a face cu literatura generală, fiind însă cât se poate de SF. Un SF unde aventura cunoașterii înlocuiește demonstrațiile de capă și spadă ale unui Edgar Rice Burroughs, bunăoară. Le înlocuiește într-atâta, încât formula va deveni curând un alt soi de manieră: factologie didactică, știință popularizată agreabil.

Cam așa ceva s-a vrut și SF-ul nostru de după cel de-al doilea război mondial. Nu întâmplător prima publicație românească din domeniu s-a intitulat *Colecția „Povestiri științifico-fantastice”*. Naucinafantastika, în fond. Modelul sovietic pătrundea peste tot în țările satelite, cu autori ca Aleksandr Beleav, Ivan Efremov, Vladimir Nemțov, Ghenadi Gor și nenumărați alții. E de mirare chiar că amintita serie de broșuri debuta, în octombrie 1955, cu nume românești și că anticipații scrise de români aveau să compună sumarele publicației în mod preferențial. Tacit preferențial, dacă pot spune așa. S-a văzut în această orientare a lui Adrian Rogoz, redactorul Colecției, un subtil act de rezistență politică. Eu cred că e vorba pur și simplu de intenția lui profund onorabilă de a provoca nașterea și dezvoltarea unui SF autohton. Unul în ton cu formula epocii, aventură a cunoașterii, în tipare literare, însă cu un conținut științific de neocolit. Un SF subordonat acelorași grandilocvențe politice ca și naucinafantastika sovietică: viitorul comunist al omenirii, cucerirea spațiului cosmic, supunerea naturii ostile în numele omului de tip nou.